

FÖRSKOLEINSPEKTÖRER

HANS DAHLIN	08-508 33 655
EVA HEDERSTRÖM	08-508 33 061
INGA-LILL HJERPE LINDGREN	08-508 33 257
LENA ROGSTADIUS	08-508 33 779

Stockholms stads
utbildningsinspektörers
årsrapport 2010/2011
Förskola

S

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
INLEDNING	3
SAMMANFATTNING	4
LÄGESBESKRIVNING OCH BEDÖMNING	7
Styrning, ledning och kvalitetsarbete	7
<i>Ledning och organisation</i>	8
<i>Styrdokument och systematiskt kvalitetsarbete</i>	11
Kunskaper, utveckling och lärande	14
<i>Förskolans arbetssätt</i>	16
<i>Barn i behov av särskilt stöd</i>	22
Normer och värden – arbete mot alla former av kränkande behandling	22
<i>Förskolans arbetssätt</i>	23
Samverkan med hemmet och skolverksamheter	25
AVSLUTANDE DISKUSSION	31
INSPEKTERADE FÖRSKOLOR	34

INLEDNING

Inspektion av stadens förskoleverksamhet genomförs i enlighet med den instruktion för stadens utbildningsinspektörer som antagits av utbildningsförvaltningen samt de mål och riktlinjer som ligger till grund för inspektion av förskola. I dessa riktlinjer beskrivs även hur inspektionen genomförs.

Inspektionen syftar till att bidra till utveckling av stadens förskoleverksamhet men även till att ge information om förskoleverksamhetens kvalitet till ansvariga politiker, ansvariga på central förvaltningsnivå samt till allmänheten.

I denna årsrapport presenteras förskoleinspektörernas sammanfattande bild av det senaste verksamhetsårets inspektioner. Jämförelser görs i någon mån även med tidigare årsrapporter samt med stadens sammanfattande kvalitetsredovisning för förskolan i Stockholm 2009/2010 samt förskoleundersökning 2011.

Utifrån förskolans läroplan, Stockholms stads förskoleplan och andra styrdokument har inspektionen granskat hur väl mål och riktlinjer tolkats och omsatts i förskolornas verksamhet. Inspektionen har även granskat hur väl förskoleenheterna/förskolorna arbetar för att utveckla och förbättra den egna verksamheten. Skolverkets allmänna råd och kommentarer för kvalitet i förskolan respektive Skolverkets allmänna råd och kommentarer för kvalitetsredovisning har utgjort underlag vid inspektörernas bedömning av kvalitetsarbetet.

Följande granskningsområden har bedömts:

- Styrning, ledning och kvalitetsarbete
- Kunskaper, utveckling och lärande
- Normer och värden – arbete mot alla former av kränkande behandling
- Samverkan med hemmet och skolverksamheter

Under verksamhetsåret 2010/11 har inspektionen, liksom föregående verksamhetsår, inriktats på några stadsdelar och några enskilt drivna verksamheter. Resultatet av genomförda inspektioner i en stadsdel har återrapporterats till avdelningschefen för förskoleavdelningen på respektive stadsdelsförvaltning. Huvudmännen för de enskilt drivna verksamheterna har fått motsvarande återföring om sina respektive verksamheter.

Under året har 22 förskoleenheter inspekterats, varav 16 kommunala och sex enskilt drivna. Inspektionerna omfattar totalt 4 081 barn, vilket innebär att åtta procent av stadens 50 607 förskolebarn¹ har berörts av inspektion. Genom att inspektionens resultat återrapporterats till de fem berörda stadsdelsförvaltningarna och de sex enskilt drivna verksamheterna gynnas dock sannolikt ett betydligt större antal barn.

I en bilaga till denna rapport redovisas inspektionsrapporternas sammanställningar av föredömen, styrkor, svagheter och utvecklingsområden samt brister som måste åtgärdas för samtliga inspekterade enheter.

¹ Antalet inskrivna barn i stadens förskolor, oavsett huvudman vid mätningstillfället 31 mars 2011.

SAMMANFATTNING

Med utgångspunkt i de inspektioner som genomförts under verksamhetsåret 2010/11 har inspektörerna bedömt att Stockholms stad allmänt har väl fungerande förskolor. Det gångna verksamhetsårets inspektioner har dock visat att det inom alla de områden vi granskat finns skillnader i kvaliteten som behöver utjämnas för att garantera alla Stockholms barn en likvärdig förskoletid. Skillnader kan råda mellan stadsdelar, mellan förskolor och avdelningar inom en och samma förskola.

De flesta förskoleenheter har en ändamålsenlig organisation som bidrar till att personalen kan vara delaktig i olika frågor och ges förutsättningar till planering av verksamheten.

Ledningsorganisation och dess ansvarsfördelning är ofta skriftligt dokumenterad. Trots detta kan vi i många fall konstatera att oklarheter och otydligheter finns vad gäller det pedagogiska ledarskapet och dess ansvar och arbetsuppgifter som ofta är fördelat till en pedagogisk ledare eller handledare och i flera fall till ytterligare personer.

Den genomsnittliga andelen förskollärare är i de förskoleenheterna/förskolorna vi inspekterat under verksamhetsåret i princip oförändrad jämfört med föregående verksamhetsårs värde, även om andelen kraftigt kan variera förskoleenheter och förskolor emellan. Flera avdelningar saknar helt högskoleutbildad personal vilket vi anser försvårar genomförandet av uppdraget.

Antalet barn per personal har minskat marginellt jämfört med det som föregående verksamhetsårs inspektioner visade. Även detta värde skiljer sig dock mellan förskolorna. I de allra flesta fall har vi konstaterat och bedömt att förskolorna lyckas anpassa verksamheten efter olika grupsammansättningar och barnens åldrar.

Systematiskt kvalitetsarbete, som syftar till att säkerställa att verksamheten svarar mot nationella mål, krav och riktlinjer och andra mål förenliga med de nationella är fortfarande oftast en svaghet för förskolorna. Även om utbildningsförvaltningens fortbildningsinsatser på området bidragit till en högre medvetenhet om vikten av samband lokala styrdokument emellan, om målformulering och utvärdering så har vi funnit att det fortfarande finns svårigheter att få till stånd ett systematiskt kvalitetsarbete.

Vi kan också se att i princip alla förskoleenheter/förskolor lägger stor vikt vid dokumentation och flera stadsdelar erbjuder olika fortbildningsinsatser för ändamålet. Dokumentation i form av fotografier och text synliggör ofta vilken verksamhet som bedrivs på förskolorna, men den används sällan som ett verktyg i arbetet med barnen eller vid planering och utvärdering av verksamheten.

I likhet med tidigare verksamhetsår har även detta års inspektioner visat att de flesta förskoleenheter/förskolor bör föra fördjupade diskussioner om läroplanen och dess intentioner och inte minst det synsätt på barns utveckling och lärande som präglar den. Sådana diskussioner behöver föras fortlöpande och ligga till grund för val av organisation och arbetssätt och särskilt angeläget är det i de fall andelen förskollärare är låg. De flesta förskolor arbetar med teman i olika former

S

och med olika innehåll men också detta arbetssätt bör fördjupas så att det enligt läroplanens intentioner ger barnen möjligheter till utforskande och lärande i meningsfulla sammanhang.

Verksamhetsårets inspektioner har också visat att det finns en medvetenhet om den fysiska miljöns betydelse för barnens utveckling och lärande och överlag har vi konstaterat att barnen har tillgång till mångsidigt material. Vi har dock i många fall rekommenderat att detta bör kompletteras och göras mer åtkomligt för barnen. Vi har exempelvis ofta rekommenderat att öka både tillgänglighet och omfattning av material för bygg- och konstruktionslek för de yngre barnen och då inte minst med tanke på att kunna främja barnens matematiska utveckling. Det finns en medvetenhet om att barnen ska få arbeta med natur och matematik men ett utforskande förhållningssätt bland personalen förekommer mer sällan. Arbetet med barnens språkutveckling i det svenska språket har detta verksamhetsårs varit i fokus i de förskolor vi inspekterat och bedrivs oftast med stor medvetenhet. Däremot saknar många förskolor konkreta arbetssätt för att stödja barnens modersmål i annat språk än det svenska och för att förbereda barnen för ett liv i ett allt mer internationaliserat samhälle.

I likhet med tidigare verksamhetsårs inspektioner har vi det gångna året funnit att alla förskolor arbetar aktivt och ambitiöst med värdegrundsfrågor. Det visar sig i ett respektfullt förhållningssätt till barnen och förutsättningar för dem att utveckla sin sociala och empatiska förmåga. Det finns hos de flesta förskoleenheter och förskolor ambitioner att öka barnens inflytande men även osäkerhet om vad det kan innebära för de yngsta barnen. Vi har också förstått att barnen inte särskilt ofta får någon återkoppling på vad deras önskemål lett fram till. Det finns en insikt om genusfrågors betydelse, även om det i flertalet av de förskolor som inspekterats under det gångna verksamhetsåret inte framstått som en prioriterad fråga.

Alla de förskolor/förskoleenheter vi inspekterat under året har haft en plan mot diskriminering och kränkande behandling och arbetar aktivt för att förhindra detta. Däremot har ingen förskola/förskoleenhet dokumenterat sitt arbete i en plan som till fullo uppfyller aktuell lagstiftning och arbetet med planen bedrivs sällan på ett så systematiskt sätt som lagstiftningen föreskriver.

Vi har funnit att det även verksamhetsåret 2010/11 pågått ett aktivt arbete för att få till stånd en god samverkan med föräldrarna. Förskolorna har flera olika former för information och samverkan vilket ger föräldrar goda möjligheter till delaktighet. Den så kallade föräldraaktiva² inskolningen tillämpas på alltfler förskoleenheter/förskolor och bidrar till att föräldrar snabbt ges en inblick i förskolans verksamhet och är därför uppskattad av såväl föräldrar som personal. Den dagliga kontakten upplevs i regel fungera väl. Trots detta har inspektionerna under verksamhetsåret 2010/11 liksom de föregående verksamhetsårets visat att föräldrarna vid de inspekterade förskoleenheterna/förskolorna i alltför liten grad upplever att de får information om verksamhetens övergripande mål och syften för föräldrarna. Det sistnämnda är en förutsättning för att föräldrarna på ett mer

² Föräldern deltar i verksamheten flera hela dagar med sitt barn.

S

meningsfullt sätt ska kunna bidra till utvärdering av verksamheten. Förskoleundersökning 2011 visar emellertid att fler föräldrar än under tidigare verksamhetsår anser att de får information om verksamhetens övergripande mål.

Vad gäller förskoleenheternas/förskolornas samverkan med skolans verksamheter har vi sett samma svårigheter som tidigare år. Förskoleenheterna/förskolorna har ofta ambitioner att få till stånd en samverkan om barnens övergång till skolans verksamheter. Detta kan sällan fullt ut förverkligas beroende dels på att aktuella skolor inte alltid delar samma strävan, dels på att antalet skolor att samverka med ständigt ökar. De flesta förskolor har trots dessa svårigheter ett genomtänkt arbetssätt för att ge barnen en bra avslutning på sin förskoletid. Vi finner det anmärkningsvärt att barn i behov av särskilt stöd inte garanteras en väl förberedd övergång.

LÄGESBESKRIVNING OCH BEDÖMNING

Styrning, ledning och kvalitetsarbete

Detta område har granskats främst utifrån mål och riktlinjer i läroplanen (Lpfö 98), Stockholms stads förskoleplan, förordning (1997:702) om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. samt Stockholms stads riktlinjer för godkännande och rätt till bidrag för enskild förskola, fritidshem och pedagogisk omsorg.

Med utgångspunkt i de ovanstående styrdokumenterna har inspektionen särskilt granskat:

- Ledning och organisation
- Mål och systematiskt kvalitetsarbete

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner även om de inte formulerats på detta sätt i de enskilda rapporterna.

Styrkor

- Flertalet förskoleenheter/förskolor har en tydlig struktur för möten i olika former som ger förutsättningar för verksamhetsutveckling och för personalens delaktighet.
- Flera förskoleenheter/förskolor har en tydlig ansvarsfördelning mellan olika befattningar och uppdrag.

Utvecklingsområden

- Andelen anställda med förskolläroutbildning eller sådan utbildning som bedömts motsvara denna bör i några fall öka.
- Ansvarsfördelningen av den pedagogiska styrningen och ledningen bör i flera förskoleenheter/förskolor tydliggöras.
- Flera förskoleenheter/förskolor bör förtydliga vilken funktion verksamhetsplanen, kvalitetsredovisningen och eventuella andra lokala styrdokument är tänkta att ha såväl var för sig som i förhållande till varandra så att de på bästa sätt kan utgöra fungerande redskap i ett systematiskt kvalitetsarbete.
- De flesta förskoleenheter/förskolor bör formulera tydligare mål och kriterier för att underlätta uppföljning och utvärdering av verksamheten.
- Den dokumentation som görs bör i flera förskoleenheter/förskolor utvecklas så att den blir ett användbart verktyg för utvärdering. Även barns och föräldrars synpunkter på verksamheten bör systematiskt tas tillvara.
- Flera förskoleenheters kvalitetsredovisningar bör utvecklas så att de i högre grad redovisar vilka skillnader som finns mellan enhetens förskolor vad gäller måluppfyllelse och detta för att bättre kunna värdera vilket

S

samband det finns mellan respektive förskolas förutsättningar, verksamhet och måluppfyllelse och för att därmed kunna prioritera stöd och utvecklingsåtgärder.

- Flera förskoleenheter/förskolor bör finna lösningar så att all personal utifrån verksamhetens behov får möjlighet till planering.

Ledning och organisation

Skolverkets allmänna råd slår fast att den pedagogiska ledningen är en viktig faktor för förskolans kvalitet. Även Stockholms stads förskoleplan lyfter fram att en kvalitativ utveckling av förskolan kräver ett pedagogiskt ledarskap. Från den 1 juli regleras förskolechefens ansvar i skollagen³ och i den reviderade läroplanen⁴ för förskolan.

Av de inspektioner som genomförts under verksamhetsåret 2010/11 kan vi konstatera att i princip alla förskolor och förskoleenheter har en ledningsorganisation med en ofta skriftligt dokumenterad ansvarsfördelning. Detta konstateras även i vår årsrapport för verksamhetsåret 2009/10. Trots detta visar det gångna årets inspektioner samma oklarheter och otydligheter vad gäller detta ledarskap som framkom av de inspektioner som genomfördes under verksamhetsåret 2008/09. I årsrapporten för verksamhetsåret 2009/10 beskrivs att det pedagogiska ledarskapet i flera förskoleenheter/förskolor delegerats och/eller fördelats till en pedagogisk ledare eller handledare och i flera fall till ytterligare en person, oftast en förskollärare per avdelning/grupp. Det beskrivs i samma årsrapport också att ansvarsfördelningen den pedagogiska ledaren och förskolechefen emellan var oklar. Dessa oklarheter har också framträtt under de inspektioner vi genomfört under verksamhetsåret 2010/11 och i flera fall har vi mött personal som är osäkra på vem som leder det pedagogiska arbetet och vem som ansvarar för dess utveckling. Precis som under dessa tidigare år har vi i flera fall under det gångna verksamhetsåret bedömt att ett antal förskolor/förskoleenheter bör förtydliga ansvarsfördelningen av den pedagogiska styrningen och ledningen.

Särskilt angeläget ser vi det vara att få till stånd en tydlig ansvarsfördelning eftersom både förskolechefers och förskollärares ansvar regleras i den skollag och i den reviderade läroplan som tillämpas från den 1 juli 2011. Det yttersta ansvaret för verksamheten vilar efter denna tidpunkt fortfarande på huvudmannen men förskolechefens roll förtydligas i den nya skollagen. Bland annat ska förskolechefen besluta i fler frågor, leda och samordna det pedagogiska arbetet och ha ett särskilt ansvar för att utbildningen utvecklas. Ledningsansvaret får inte delas av flera personer. Förskolechefen får dock delegera beslutanderätten när inget annat anges. Förskolechefer får utse ställföreträdare när han eller hon inte är närvarande, men det får bara finnas en ställföreträdare vid varje enskilt tillfälle.

Med de inspektioner vi utfört under verksamhetsåret 2010/11 i åtanke finns därför all anledning att tydliggöra vad detta ska innebära och vad som är möjligt att

³ SFS 2010:800.

⁴ Läroplan för förskolan, Lpfö98 (reviderad 2010).

delegera. Inte minst angeläget är det att begrunda vad som organisatoriskt fordras för att delegera arbetsuppgifter och beslutanderätt inom en förskoleenhet/förskola.

Inspektionerna under verksamhetsåret 2010/11 har också visat att alla förskolor/förskoleenheter har olika mötesformer som överlag ger personalen möjlighet till inflytande och delaktighet. Speciellt i de större kommunala enheterna finns olika forum för pedagogiska diskussioner och handledning med olika tematiska innehåll som ofta leds av en pedagogisk ledare eller annan person än förskolechefen. Vissa stadsdelar anordnar också pedagogiska nätverk. Trots detta har flera av de personalgrupper vi mött under våra intervjuer efterlyst fördjupade diskussioner om läroplanen och dess intentioner (se området *Kunskaper, utveckling och lärande*). Detta utfall stämmer inte helt överens med föregående verksamhetsårs inspektioner, något som självfallet kan ha sin grund i att vi inte uppmärksammat detta i lika hög grad i våra tidigare inspektionsrapporter. Det kan givetvis också bero på att vi under verksamhetsåret inspekterat helt andra stadsdelars förskoleenheter än föregående år och att jämförelser därför inte helt och fullt låter sig göras. I ett antal inspektionsrapporter har vi dock föreslagit att sådana behov ska tillgodoses eftersom också inspektionerna gett prov på att diskussioner som dessa behövs för att till fullo efterleva läroplanen.

Alla förskoleenheter/förskolor har också ett system avsett för planering i olika gruppkonstellationer. Förutsättningarna för gemensam planering och reflektion på dagtid kan dock variera beroende av personalens möjligheter att samverka mellan olika avdelningar. Vår erfarenhet är ändå att alla förskolor/förskoleenheter så långt som möjligt försöker hitta lösningar för att kunna genomföra planering. Flera av de personalgrupper vi mött under våra inspektioner har likafullt gjort gällande att det blivit allt svårare att planera och kontinuerligt följa upp verksamheten på dagtid och detta samtidigt som dessa uppgifter ges allt större betydelse i kvalitetsarbetet. Det ökade kravet på dokumentation av verksamheten och barnens aktiviteter upplevs ta mycket tid i anspråk utan att man alltid är helt på det klara med hur dokumentationen ska användas för att utgöra ett verkningsfullt redskap för verksamhetens utveckling.

Till skillnad från verksamhetsåret 2009/10 har vi under det gångna verksamhetsåret i flera av våra inspektionsrapporter uttryckt att förskoleenheter/förskolor bör finna lösningar för planering och detta såväl i arbetslagen som till enskild sådan utifrån verksamhetens behov. I flera fall har vi också betonat vikten av att fördjupa sin förståelse av hur dokumentationen kan användas till verksamhets- och kompetensutveckling eftersom detta alltmer görs centralt i olika planerings- och reflektionsforum. Detta beskrivs ytterligare i området *Kunskaper, utveckling och lärande* i föreliggande årsrapport.

I årsrapporten för verksamhetsåret 2008/09 omnämns att Stockholms stad har som ambition att öka förskollärartätheten och att andelen förskollärare detta år var 43 procent enligt stadsledningskontorets statistik. Denna andel hade enligt våra inspektioner inte nämnvärt förändrats under verksamhetsåret 2009/10 och heller inte under det gångna verksamhetsårets inspektioner. De kommunalt drivna förskoleenheterna har en genomsnittlig andel om 44 procent personal med

förskollärarytbildning⁵, medan de enskilt drivna förskolorna har 43 procent. Inom båda dessa grupper finns dock en stor procentuell spridning: de kommunalt drivna förskoleenheterna har en spridning mellan 29 och 61 procent, medan de enskilt drivna förskolorna uppvisar en spridning mellan 19 och 87 procent. Verksamhetsårets inspektioner har i likhet med föregående verksamhetsår också visat att andelen förskollärare i vissa fall skiljer sig betydligt inom en och samma enhet. Det finns fortfarande avdelningar som saknar förskollärare. Vi har i sex rapporter, d.v.s. 27 procent av rapporterna, bedömt att andelen anställda med förskollärarytbildning eller sådan utbildning som bedömts motsvara denna bör öka. Motsvarande andel var i föregående årsrapport 25 procent.

Med tanke på att Stockholms stads förhållandevis låga genomsnittliga andel om 44 procent personal med förskollärarytbildning utgör utgångspunkt och utgångsvärde för våra rapportbedömningar måste det enligt vår mening ses som något bekymmersamt att drygt fjärdedelen av de inspekterade förskoleenheterna har en ännu lägre andel personal med förskollärarytbildning än så. Vi vill också hävda att den stora spridningen som vi ovan redogör för visar att förskoleenheter/förskolor ges mycket olika förutsättningar att leva upp till läroplanens intentioner.

Denna fråga om andel förskollärare måste ses i relation till att förskolan efter den 1 juli 2011 utgör en egen skolform och att den reviderade läroplanen som gäller från samma tidpunkt innebär ett förstärkt pedagogiskt ansvar. I de fall verksamheten bedrivs utan personal med högskoleutbildning avsedd för verksamheten har vi i aktuella inspektionsrapporter påpekat att vi kan se en given risk att läroplanen inte förstås, tolkas och omsätts i verksamheten så som den är avsedd.

Det genomsnittliga värdet vad gäller antal barn per personal är i verksamhetsårets inspektioner 5,5 barn per personal⁶. Detta innebär en smärre minskning jämfört med verksamhetsåret 2009/10 då antal barn per personal beräknades till 5,6. De kommunalt drivna förskoleenheterna som vi inspekterat under verksamhetsåret 2010/11 har ett genomsnittligt värde om 5,6 barn per personal medan det motsvarande värdet är 5,3 för de enskilt drivna förskolorna. Dock kan värdet variera kraftigt mellan förskolor och förskoleenheter inom i respektive huvudmannagrupp. Det högsta genomsnittliga värdet för en kommunal förskola/förskoleenhet under verksamhetsåret är 6,3 barn per personal medan det lägsta är 4,3. Motsvarande värden för de enskilt drivna förskolorna är 6,3 respektive 3,3.

I vissa fall sammanfaller låg andel förskollärare med stort antal barn per personal. Även om vi har kunnat konstatera att förskoleenheterna/förskolorna anstränger sig för att anpassa sina arbetssätt för att kunna tillgodose såväl barngruppens som

⁵ Med förskollärare avses i våra inspektioner personal med förskollärarytbildning eller motsvarande utbildning, d.v.s. statlig lärarutbildning mot de yngre åldrarna. Procentandelen inberäknar även personal som har en lärarutbildning från annat land som godkänts av Högskoleverket.

⁶ I våra inspektionsrapporter redovisas antalet anställda på förskolan beräknat i antalet årsarbetare. Resurstödet inberäknas inte i det totala antalet årsarbetare.

enskilda barns behov, har vi i aktuella fall uppmärksammat förskolechefer och stadsdelarnas ansvariga ledningspersoner på dessa samband. Vi ser sambanden som angelägna att analysera i relation till ny lagstiftning som innebär att förskolan ges ett förstärkt pedagogiskt uppdrag.

Styrdokument och systematiskt kvalitetsarbete

Förskolornas verksamhet styrs av läroplanen (Lpfö 98) samt de kommunala och lokala besluten inom staden och respektive stadsdel. Styrningen syftar till att skapa förutsättningar för en likvärdig förskola med jämn och god kvalitet utifrån lokala behov. Verksamheterna har en frihet i att tolka och konkretisera de nationella och kommunala målen. Kravet är att förskolorna ska planera, genomföra, utvärdera och utveckla verksamheten i förhållande till de uppställda målen i läroplanen.

Enligt förordningen (1997:702) om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. ska en kommunalt driven förskola årligen upprätta en skriftlig kvalitetsredovisning som ett led i den kontinuerliga uppföljningen och utvärderingen av verksamheten⁷.

Förskolornas arbete med såväl kvalitetsredovisning som årlig verksamhetsplan ingår i stadens kvalitetssystem benämnt *Integrerat system för ledning och uppföljning av stadens ekonomi och verksamhet*, ILS. Varje stadsdelsnämnd upprättar årliga mål som varje förskoleenhet ska precisera i en verksamhetsplan för att omsättas i förskolornas verksamhet.

Stockholms stad fastställer motsvarande krav i Stockholms stads riktlinjer⁸ för enskilt driven verksamhet. Enligt riktlinjerna ska en verksamhetsplan formuleras och dokumenteras inför varje arbetsår. En enskilt driven förskola behöver dock inte ta hänsyn till en stadsdelsnämnds mål. Planen ska beskriva det kommande årets arbete och den ska knyta an till nationella styrdokument och till stadens styrdokument. Mål ska enligt riktlinjerna formuleras och vara uppföljningsbara. I samma riktlinjer fastställs också att en verksamhetsberättelse årligen ska upprättas. Verksamhetsberättelsen ska enligt riktlinjerna innehålla en utvärdering av hur väl verksamheten arbetat i relation till målen.

Förskolorna/förskoleenheterna som inspekterats under verksamhetsåret 2010/11 har med ett undantag upprättat en verksamhetsplan. De kommunala förskoleenheternas verksamhetsplaner innehåller åtaganden som har anknytning till stadsdelsnämndens mål, som i sin tur är kopplade till mål i läroplanen samt till övergripande kommunala mål och åtaganden. I årsrapporten för verksamhetsåret 2008/09 framhålls att den stora mängden mål som förskolorna skulle förhålla sig

⁷ Den nya skollagen fastställer krav för kvalitetsarbetet, men vi har under det gångna året förhållit oss till den vid tiden aktuella förordningen.

⁸ Riktlinjer för godkännande och rätt till bidrag för enskild förskola, fritidshem och pedagogisk omsorg. Riktlinjerna är antagna av utbildningsnämnden den 12 juni 2008 och därefter omarbetade med hänsyn till nya bestämmelser den 1 juli 2009. Dessa riktlinjer kommer att ersättas av nya sådana den 1 juli 2011 eftersom en ny skollag ska tillämpas från och med samma datum. Vi har under det gångna året förhållit oss till de vid tiden aktuella riktlinjerna.

till i sina verksamhetsplaner gjorde att det var svårt att följa upp dem alla. Inspektionerna under verksamhetsåret 2009/10 visade att flera stadsdelar minskat antalet nämndmål i högre grad anpassat dessa till läroplanen. Vi har med inspektionerna under verksamhetsåret 2010/11 noterat att denna ordning upprätthålls och flera förskolechefer har bekräftat att de i högre grad än tidigare är delaktiga i arbetet med nämndmål och att deras tidigare kritik beaktats.

I årsrapporten för verksamhetsåret 2009/10 beskriver vi att verksamhetsplanen av flertalet personal vi mött under våra inspektioner upplevs så allmän att den inte kan utgöra någon given utgångspunkt för en systematisk verksamhetsplanering och detta påpekades även i årsrapporten 2008/09. Vi kan med utgångspunkt i det gångna årets inspektioner se en ökad kännedom bland personalen om att planen finns. Trots detta kan vi av de inspektioner vi genomfört under det gångna verksamhetsåret konstatera att det i de kommunala förskoleenheterna fortfarande finns oklarheter om dess funktion och inte minst i relation till förskolornas och avdelningarnas eventuella arbetsplaner. Verksamhetsplanen är inte alltid styrande och vägledande för de sist nämnda. Att funktioner och relationer planer emellan bör förtydligas har bedömts i tio av inspektionsrapporterna. På samma sätt som åren 2008/09 och 2009/10 framgår det sällan på vilket sätt det föregående årets utvärdering och kvalitetsredovisning påverkar prioriteringarna i kommande verksamhetsplan. Vi har i flera fall bedömt att detta bör synliggöras för att få till stånd ett systematiskt kvalitetsarbete.

I årsrapporterna för verksamhetsåren 2008/09 respektive 2009/10 beskrivs att åtagandena/målen i verksamhetsplanerna ofta var formulerade som arbetssätt och inte som mål på ett sätt som kunde underlätta uppföljning och bedömning av måluppfyllelse. I den senare årsrapporten påpekade vi dessutom att de mål som angavs i förskolornas verksamhetsplaner, oavsett om de bedrevs i kommunal regi eller av annan huvudman, ofta var så ottydligt formulerade att de försvårade en systematisk uppföljning och utvärdering. Av det skälet hade vi i stort sett i alla inspektionsrapporter bedömt att förskoleenheterna/förskolorna borde formulera tydligare mål samt ta fram kriterier för bedömning av måluppfyllelse för att underlätta uppföljningen och utvärderingen.

Flera stadsdelars förskoleenheter och därtill ett antal enskilt drivna förskolor har under det gångna verksamhetsåret tagit del av en fortbildningsinsats i lokalt kvalitetsarbete som utbildningsförvaltningen anordnat och som bland annat belyst vikten av utvärderingsbara mål. En stor del av personalen i de verksamheter vi inspekterat under det gångna verksamhetsåret har genomgått denna fortbildning. Vi kan trots detta se att det i förskoleenheterna/förskolorna alltså finns oklarheter om hur mål, åtaganden och kriterier ska beskrivas så att de blir redskap för styrning, utveckling och utvärdering. Oavsett om förskolan bedrivs i kommunal regi eller av annan huvudman har vi i likhet med föregående verksamhetsår i de allra flesta inspektionsrapporter påpekat att behöver formulera tydligare mål samt ta fram kriterier för bedömning av måluppfyllelse för att underlätta uppföljningen och utvärderingen.

Flera av de förskoleenheter vi inspekterat under det gångna verksamhetsåret har påbörjat arbetet med kriterier. De har utan undantag i sina verksamhetsplaner

S

utformat sina kriterier så att kriterier för barnens kunskaper och utveckling ostrukturerat blandas med sådana för verksamheten och de förutsättningar som den ska erbjuda barnen. Vi har sett att detta får en återverkning på vad som utvärderas och vad som redovisas i en kvalitetsredovisning. I de flesta fall konstateras i denna vad som hänt i barngruppen och i deras utveckling, vad man ”gjort” med barnen blandat med vilka åtgärder man vidtagit i verksamheten under året. Detta redovisas dock utan att ”resultaten” relateras till varandra i en bedömning av vilka förutsättningar verksamheten erbjudit barnen och vilka åtgärder som behöver vidtas för ökad utveckling av verksamheten.

Flera av de förskoleenheter vi inspekterat har själva kommit till insikt om svårigheterna med sådan sammanblandning. De ser behovet att öka sin kunskap om hur man kan följa och dokumentera enskilda barns och barngruppers lärande och utveckling för att använda detta som underlag för en bedömning av verksamheten, och inte av barnen. I några av de förskoleenheter vi inspekterat under verksamhetsåret har också diskussioner förts om huruvida det finns en risk att kriterierna, så som de utformats, kan bli alltför styrande och därmed begränsande för verksamheten.

Det är enligt vår mening positivt att begrunda alla dessa frågeställningar eftersom typen av kriterier också enligt oss får återverkningar på vad som utvärderas och med vilka metoder det bör ske. Vi har därför i flera inspektionsrapporter bedömt att målkriterierna fortsatt bör diskuteras och analyseras så att de på bästa sätt förtydligar strävansmålen i läroplanen och så att de kan fungera som ett underlag för utvärdering av verksamheten.

Av årsrapporten för verksamhetsåret 2009/10 framgår att arbetet med kvalitetsredovisningarna inte bedrivits under delaktighet av personalen. Vi kan av de inspektioner vi genomfört ett års senare se en förändring vad gäller detta. I de allra flesta fall är personalen införstådd med att den årliga och större utvärderingen på ett eller annat sätt utgör underlag för kvalitetsredovisningen. Detta gäller såväl kommunalt som enskilt drivna verksamheter.

Alla inspekterade förskolor/förskoleenheter har någon form av större och årlig uppföljning och utvärdering, men liksom tidigare verksamhetsårs inspektioner har årets visat att denna i huvudsak görs muntligt. Detta gör att chefens förmåga att från olika sammanhang sammanställa verksamhetens resultat blir avgörande för dess användbarhet. I de fall en verksamhetsplan inte har en tydlig koppling till avdelningarnas arbetsplaner kan vi också se att förskolechefen ”översätter” utvärderingarna av arbetsplanerna till att handla om de åtaganden som fastställs i verksamhetsplanen. Det innebär att det redovisade resultatet riskerar att inte vara helt och fullt tillförlitligt. Vi har därför i flera fall påpekat att måluppfyllelsen redovisats i väl positiva ordalag jämfört med de utvecklingsbehov inspektionen konstaterat och som både förskolechefen och personalen oftast är eniga med oss om.

Vi har i några rapporter särskilt bedömt att flera metoder än muntliga självskattningar bör användas vid uppföljningar och utvärderingar för att möjliggöra en mer allsidig utvärdering av verksamheten. I flera rapporter har vi

också påpekat vikten av att diskutera olika metoder för uppföljning och utvärdering i förhållande till de kriterier man formulerat eller avser att formulera. Detta för att få till stånd ett systematiskt kvalitetsarbete som ju ytterst ska handla om att identifiera de förutsättningar i förskolan som är nödvändiga för att kunna efterleva läroplanens intentioner .

Inte minst angeläget har vi sett på detta under det senaste året då den reviderade läroplanen särskilt fastställer att förskollärarna ska ansvara för att olika utvärderingsmetoder används och kritiskt granskas. Det innebär exempelvis att utvärderingsmetoderna ska granskas i syfte att analysera om de omfattar de värderingar och intentioner som överensstämmer med läroplanen och att metoderna använts i det syftet. Det betyder också att det även när det gäller uppföljning och utvärdering krävs ett vetenskapligt förhållningssätt i bemärkelsen att kritiskt granska, pröva och sätta enskilda metoder i ett sammanhang.

Vår farhåga är att detta inte är möjligt med en alltför låg andel förskollärare. Vi har under det gångna året exempelvis erfarit att enskilda barns utveckling utvärderas och i något fall bedöms istället för att dokumentation om barnens utveckling utgör grund för bedömning av verksamheten. Vi frågar oss om det är någon slump att detta sammanfaller med en låg andel förskollärare samtidigt som vi i förskoleenheter med hög andel förskollärare mött personal, som vi ovan beskriver, som kritiskt granskat sina kriterier. Förskolan ska enligt den nya skollagen vila på vetenskaplig grund och detta måste självfallet få konsekvenser för hur man bemannar förskolor.

Enligt Skolverkets allmänna råd och kommentarer för kvalitetsredovisning ska en förskolas kvalitetsredovisning ge en övergripande bild och bedömning av kvaliteten och av hur väl förskoleverksamheten arbetat i riktning mot nationella mål. För att bidra till likvärdighet mellan olika delar i en verksamhet bör kvalitetsredovisningen också visa på skillnader i måluppfyllelse. I likhet med föregående verksamhetsårs inspektioner har det bara i ett fåtal av de kvalitetsredovisningar vi tagit del av synliggjorts sådana skillnader och variationer inom enheten trots att förskolecheferna oftast är helt införstådda med att sådana finns. Vi har därför i några fall bedömt att så bör ske, så att åtgärder och insatser kan anpassas efter behov i syfte att främja likvärdighet inom förskoleenheten/förskolan.

Kunskaper, utveckling och lärande

Detta område har granskats främst utifrån mål och riktlinjer i läroplanen (Lpfö 98), Skolverkets Allmänna råd för kvalitet i förskolan samt Stockholms stads förskoleplan.

Med utgångspunkt i de ovanstående styrdokumenterna har inspektionen särskilt granskat:

- Vad utmärker förskolans arbetssätt och hur har man kommit fram till dessa ställningstaganden?

S

- I vad mån ger förskolans fysiska miljö utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande?
- Vilka möjligheter ges för barnens eget kulturskapande och hur förvaltas förskolans uppdrag att både göra barnen medvetna om det egna kulturarvet och att förbereda dem för ett liv i ett alltmer internationaliserat samhälle genom att utveckla deras känsla och respekt för olika kulturer?
- Hur stimuleras barnens språkliga utveckling och hur arbetar förskolan med flerspråkiga barn?
- Hur utmanas barnens nyfikenhet inom områdena matematik och naturvetenskap?
- Hur tolkas begreppet barns inflytande och hur påverkar det förskolans arbetssätt?
- Hur säkerställs att de barn som behöver mer stöd än andra får detta tillgodosett?

Föredömligt

Under rubriken föredömligt har vi i våra inspektionsrapporter valt att ange när vi funnit företeelser som vi bedömt har så god kvalitet att de kan tjäna som föredömen för andra verksamheter. I två av de enheter som inspekterats under året har vi funnit sådana områden. Enheten Gamlebyplan, Rinkeby-Kista, har bedömts arbeta föredömligt med följande områden.

Flerspråkighet och mångkultur

- Enhetens arbete för att främja barns språkutveckling utgår tydligt från både barns och föräldrars behov. Arbetet präglas också av respekt för olika kulturer. Utifrån en kartläggning av familjernas språkmiljö stöds barnens språkutveckling i såväl det svenska språket som modersmålet genom en flexibel organisation. Det finns hög kompetens bland enhetens personal och ett medvetet användande av enhetens språkliga kompetens. Detta innefattar medvetna strategier för i vilka situationer det svenska språket respektive modersmålet lämpligast används.

Arbete för att möta enskilda barns behov

- Enheten har tydligt formulerade rutiner för att möta enskilda barns behov som väl överensstämmer med läroplanens intentioner. Rutinerna som är väl förankrade omsätts i verksamheten som anpassas på ett sätt som gynnar alla barn. De barn som tilldelats särskilt stöd får detta på ett flexibelt sätt som gynnar inkludering. Enheten har god egen specialpedagogisk kompetens och dessutom ett gott samarbete med stadsdelens stödteam. Detta sammantaget ger mycket goda förutsättningar för att tillgodose samtliga barns olika behov.

Enheten Mitt i City, Norrmalm har bedömts arbeta föredömligt inom nedanstående område.

Flerspråkighet

- Enheten genomför systematiskt kartläggningar av den språkliga miljön kring alla barn och i förekommande fall förs diskussioner med föräldrarna

S

om hur barnens flerspråkliga utveckling bäst kan stödjas. Föräldrarna uppmanas att använda sina modersmål hemma men även på förskolorna. De olika språk som finns i barngrupperna är synliga i miljön på förskolorna och hörbara i det vardagliga arbetet. Personalens kompetenser på olika språk används medvetet inom hela enheten samtidigt som all personal anstränger sig för att ta till sig ord och fraser på aktuella språk. Barnen ingår där det är möjligt i lekgrupper inom enheten där de regelbundet får tillfälle att leka och delta i aktiviteter på sitt modersmål tillsammans med andra barn. Inom enheten finns även hög egen kompetens kring barns flerspråkiga utveckling och arbetssättet uppskattades av de föräldrar inspektionen samtalade med.

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som sammantaget varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner.

Styrkor

- Flertalet av de inspekterade förskolorna bedriver ett aktivt arbete för att stimulera barnens kunskaper om djur och natur och/eller hållbar miljö.
- De flesta förskolor har väl fungerande rutiner för arbetet med barn som behöver mer stöd än andra.
- Majoriteten av förskolorna dokumenterar och presenterar olika verksamhetsinslag samt barnens aktiviteter i bild, text eller annan form.

Områden att utveckla

- Förskolorna bör mer djupgående analysera läroplanens kunskapssyn samt synen på barns utveckling och lärande som grund för val av arbetssätt och organisation av verksamheten.
- De flesta förskolor bör utveckla sina arbetssätt för att aktivt stimulera flerspråkighet hos barn med annat modersmål än svenska och även finna former för hur alla barn ska förberedas för ett liv i ett allt mer internationaliserat samhälle.
- Förskolornas dokumentation av verksamheten bör genomgående utvecklas för att i större utsträckning användas för att utveckla det pedagogiska arbetet, d.v.s. som verktyg vid planering, uppföljning och utvärdering. För att så ska kunna ske bör dokumentationens syfte, målgrupper, innehåll och form klargöras.
- I flertalet av de inspekterade förskolorna bör den pedagogiska miljön ytterligare kompletteras för att bättre stimulera till undersökande, konstruerande och experimenterande lek och lärande. Material för barnens spontana skapande bör med åldersadekvat anpassning vara lättillgängligt för barn i alla åldrar.

Förskolans arbetssätt

I läroplanen fastställs att förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Verksamheten ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar. Förskolan

ska erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet där omsorg, fostran och lärande bildar en helhet.

Läroplanen baseras på ett synsätt som innebär att barns lärande sker i samspel med andra i kulturella, sociala, språkliga och praktiska sammanhang. Kunskap kommer i läroplanens mening till uttryck i fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet som förutsätter och samspelar med varandra till en helhet. För att åstadkomma denna helhet krävs att man inom varje förskola för en aktiv diskussion om och förståelse av läroplanens olika begrepp såsom kunskap, lärande och barns utveckling samt hur dessa förhåller sig till val av arbetssätt och organisation av den egna verksamheten.

Enligt Stockholms stads förskoleplan ska förskolan ”se möjligheterna hos varje barn och utgå från att varje barn är kompetent, nyfiken, kreativt med lust att lära”. I förskolan ska enligt stadens förskoleplan lärandet ske i samspel med andra barn och vuxna. Arbetssätt ska enligt planen medvetet och aktivt utmana barnens lärande och stimulera barnen att utveckla förmågor för fortsatt lärande.

Vi har under det gångna verksamhetsårets inspektioner sett flera exempel på verksamhet som erbjuder barnen den helhet av omsorg, fostran och lärande som läroplanen föreskriver och där barnen ges många möjligheter att utforska sin omvärld. Det är förskolor där man förmår möta barnen där de befinner sig och samtidigt ge dem nya utmaningar. Det är också dessa förskolor som i hög utsträckning nått en gemensam förståelse av läroplanens intentioner och med utgångspunkt från denna valt hur barngrupperna organiseras, vilka arbetssätt som ska vara rådande och vilket innehåll verksamheten ska ges. Genom att nya medarbetare med olika utbildning och erfarenhet tillkommer behöver dessa diskussioner dock föras kontinuerligt. Flera av de personalgrupper vi mött under våra intervjuer har även efterlyst fördjupade diskussioner om läroplanen och dess intentioner. Vi har därför rekommenderat samtliga förskolor att föra fördjupade diskussioner om synen på kunskap, utveckling och lärande.

Vi har även sett exempel där balansen mellan omsorg, fostran och lärande inte är fullgod och där den ena eller andra aspekten dominerar eller där verksamhetsinslag genomförs som inte överensstämmer med läroplanens intentioner. Vår erfarenhet är att personalgruppen i dessa förskolor/enheter vanligtvis saknar en gemensam förståelse av läroplanen. Därmed lämnas stort utrymme för att en mängd mer eller mindre personliga tolkningar.

I likhet med verksamhetsåret 2009/10 är det under det gångna verksamhetsårets inspektioner förskolornas arbete med teman, barns inflytande (se årsrapportens område *Normer och värden*) samt pedagogisk dokumentation som tydligast belyst behovet av att förskolorna granskar sina arbetssätt och de egna pedagogiska begreppen i förhållande till läroplanen och förskoleplanen för Stockholms stad. I årets inspektioner har vi även funnit att flertalet förskolor bör diskutera hur de kan utveckla sitt arbete med flerspråkiga barns språkutveckling och därtill finna former för hur alla barn ska förberedas för ett allt mer internationaliserat samhälle. Glädjande är att vi även mött förskolor som arbetar på ett föredömligt sätt med just dessa områden.

Temainriktat arbetssätt

Enligt läroplanen är kunskap inget entydigt begrepp. Som redan nämnts kommer kunskap till uttryck i olika former såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet som förutsätter och samspelar med varandra. Verksamheten ska enligt läroplanen utgå från barnens erfarenhetsvärld, intressen, motivation och drivkraft att söka kunskaper. Med ett temainriktat arbetssätt kan barnens lärande bli mångsidigt och sammanhängande.

Arbete med teman har lång tradition i förskoleverksamhet och förekommer i någon form i så gott som samtliga förskolor vi inspekterat. Ibland används benämningen projektarbete istället för temaarbete. På sina håll används båda beteckningarna och vi har kunnat konstatera att det ofta råder osäkerhet om huruvida begreppen är utbytbara eller står för olika arbetssätt och har olika innebörd. Oavsett om beteckningen tema eller projekt används inom de flesta enheter så bedrivs arbetet på olika sätt och i varierande omfattning både mellan och inom olika förskolor.

Enligt vår erfarenhet organiseras temat i många fall utan att personalen reflekterat över vilka förhållningssätt som överensstämmer med ett temainriktat arbetssätt enligt läroplanens intentioner. De flesta personalgrupper vi mött under året har dock som ambition att temat i någon form ska utgå från och/eller allteftersom kunna förändras utifrån barnens intressen och vi har sett flera goda exempel på detta. Däremot har vi under våra samtal med olika personalrepresentanter eller i den dokumentation vi tagit del av sett få exempel på vilka svar temaaarbetet gett på barnens frågor eller om det förändrat barnens tankar, insikter och förståelse för olika fenomen.

Pedagogisk dokumentation

I förskoleplanen för Stockholms stad framhålls att ”pedagogisk dokumentation är ett redskap för att kontinuerligt följa upp och utveckla verksamheten”.

I många förskolor dokumenteras såväl verksamheten som enskilda barns aktiviteter kontinuerligt. Dokumentationsrum ger på många håll goda förutsättningar att bearbeta bild och text, även om tillgången till datorer varierar mellan enheterna. Den tekniska kompetensen ökar även om det är vanligt att delar av personalgrupperna efterlyser fortbildning när det gäller praktisk datoranvändning.

Dokumentationen används över lag för att presentera verksamheten för föräldrar men även till viss del som underlag för att i samtal med barnen blicka tillbaka på olika händelser och aktiviteter. Den dokumentation vi tagit del av har dock i huvudsak skildrat vad barnen gjort eller sagt och mer sällan hur arbetet påverkat barnens lärande och utveckling och/eller vilka svar de under temaaarbetet fått på sina inledande frågeställningar. Både ledning och personal beskriver ofta svårigheter med att hitta lämpliga former för att beskriva barns utveckling och lärande utan att det blir en bedömning av barnen. I flertalet förskolor beskrivs en strävan att utveckla dokumentation så att den även beskriver barns lärande. Inom flera av de enheter som inspekterats under året har satsningar gjorts på fortbildning i dokumentation.

Vi har i flera inspektionsrapporter bedömt att förskolornas arbete generellt skulle gagnas av att fullfölja de ambitioner som ofta finns om att utveckla sin dokumentation, så att den utöver att synliggöra verksamheten även beskriver arbetsprocesserna och barnens lärande. En sådan dokumentation kan användas som underlag för reflektion och i större utsträckning bli ett användbart verktyg i arbetet med barnen och som underlag för planering och utveckling av verksamheten. Den kan även fungera som ett av flera underlag för utvärdering och analys av verksamhetens resultat. Därmed kan den bli ett hjälpmedel som bidrar till att val av arbetsätt och organisation i högre utsträckning sker utifrån en gemensam medvetenhet om de enskilda barnens behov och läroplanens intentioner.

I samtal med personalföreträdare har vi mött åsikten att utvecklingen av dokumentationen kräver en högre andel högskoleutbildad personal. Det är även vår mening att det krävs insikt om läroplanens intentioner såväl som kunskaper om målformulering och metoder för uppföljning och utvärdering för att kunna utveckla dokumentationen så att den blir det redskap den är avsedd att vara. I de fall verksamheten bedrivs utan personal med högskoleutbildning avsedd för verksamheten kan vi, som beskrivs i avsnittet *Styrning och ledning* i denna rapport, se en risk att läroplanen inte förstås, tolkas och omsätts i verksamheten så som den är avsedd.

Rum för möten och lärande

I förskoleplanen för Stockholms stad anges att ”Den fysiska miljön i förskolan ska väcka nyfikenhet, inspirera och utmana barn till utforskande och upptäckande. Den ska ge barn möjlighet att utveckla sitt skapande och alla sina uttrycksätt.”

De allra flesta förskolor/förskoleenheter som inspekterats under det gångna verksamhetsåret har lokaler som lämpar sig för förskoleverksamhet och i det närmaste samtliga har tillgång till egna och avgränsade gårdar med lekredskap samt närhet till natur och parker.

Inspektionerna har också, i likhet med de inspektioner som genomfördes verksamhetsåret 2009/10, gett belägg för att många förskolor kontinuerligt arbetar med att utveckla den fysiska miljön. Många av förskolorna framhåller miljön som ett ständigt aktuellt utvecklingsområde som allt oftare även inbegriper utomhusmiljön. Detta har lett till resultat som förskolorna med glädje visar upp och har all anledning att vara stolta över.

Förskolornas arbete med den fysiska miljön har av inspektionen i flera år bedömts tillhöra verksamheternas styrkor. Att vi än en gång framhåller den fysiska miljön som ett utvecklingsområde har sin grund i att det på sina håll ännu finns oförsvarbara skillnader enheter/förskolor eller avdelningar emellan samt att tillgången till ett allsidigt material inte är fullgott. Återkommande även i det gångna verksamhetsårets inspektionsrapporter nämns att bygg- och konstruktionsmaterial samt material för laborativa och undersökande aktiviteter inom områdena matematik och naturvetenskap bör utökas och att material för skapande verksamhet i större utsträckning bör göras lättillgängligt för förskolornas yngre barn.

Kultur, kreativitet och skapande

Förskolan ska, enligt förskoleplanen för Stockholms stad, ”ge barn tillgång till kulturella upplevelser och uppmuntra och utveckla barns förmåga att skapa och uttrycka sig i olika former”.

Skapande verksamhet, i synnerhet den med bild och form, har lång tradition i förskoleverksamhet och vi kan konstatera att den över lag ges utrymme såväl rumsligt som innehållsligt. Ateljéer eller ”verkstadsrum” samt ”hörnor” för skapande verksamhet förekommer allmänt och både vuxenledda aktiviteter och barnens spontana skapande sker kontinuerligt. Enligt vår bedömning bör dock ett flertal förskolor erbjuda ett mer mångsidigt material för att i högre grad stimulera barnens fantasi och utmana deras kreativa förmåga. Material för barnens spontana skapande bör också kunna göras mer tillgängligt för förskolornas yngre barn utan att säkerheten för den skull behöver äventyras.

Förskolorna uppger allmänt att drama, musik och sång samt rörelse ingår som regelbundna inslag i verksamheten och att stadens kulturutbud utnyttjas när möjlighet ges.

I likhet med tidigare år är vår erfarenhet är att svenska traditioner över lag hålls levande i förskolorna. Andra kulturers traditioner däremot uppmärksammas betydligt mer sällan. Vi har konstaterat att förskolorna i alltför ringa grad bedriver ett aktivt arbete att förbereda alla barn för ett liv i ett alltmer internationaliserat samhälle. Inom detta område bör enligt vår bedömning så gott som samtliga av de förskolor som inspekterats 2010/11 utveckla sin verksamhet.

Ett språkutvecklande arbetssätt samt flerspråkighet

I förskoleplanen för Stockholms stad anges att förskolan ska ”ge varje barn förutsättningar att utveckla sin språkliga medvetenhet, ett rikt och nyanserat talspråk, intresse för skriftspråk och förståelse av symboler”. Vidare ska enligt förskoleplanen förskolan ”tillsammans med föräldrarna lägga grunden till flerspråkighet hos barn med annat modersmål än svenska”.

I likhet med tidigare verksamhetsår arbetar förskolorna aktivt med barns språkutveckling vad gäller det svenska språket. Personalen betonar de vardagliga situationernas betydelse för att utveckla barnens språk samt vikten av att själva använda ett korrekt och varierat språk i samspel med barnen. Vi har även sett goda exempel på hur barn inspireras att efter sin förmåga använda skriftspråket i meningsfulla sammanhang.

Betydligt sämre beställt är det med förskolornas insatser för att främja flerspråkighet hos barn med annat modersmål än det svenska. Detta område har därför under det gångna verksamhetsårets inspektioner återkommande bedömts som en svaghet. Kartläggningar av vilka språk som talas i familjer genomförs på många håll men därefter stannar det ofta vid att förskolorna rekommenderar familjerna att i hemmen tala sina modersmål. Flertalet förskolor saknar egna angreppssätt för att stimulera barnens utveckling av sina modersmål. De förskolor som enligt vår bedömning kommit längst i arbetet med flerspråkighet har uttalade rutiner för arbetet, bland annat för den egna flerspråkiga personalens insatser. I dessa förskolor används också barngruppens olika språk så långt möjligt i

S

vardagliga situationer vilket gör dem till en tillgång för hela barngruppen och det språkutvecklande arbetet i vidare mening.

Det är i regel också dessa förskolor som har hittat arbetssätt för att både stimulera barn med utländsk bakgrund att utveckla en flerkulturell tillhörighet och att ta tillvara den kulturella mångfalden i arbetet med hela barngruppen.

Matematik, natur

I förskoleplanen för Stockholms stad framhålls att ”varje barn ska få utveckla sin förståelse för matematik och grundläggande logiska begrepp. Utifrån naturvetenskap ska barnen få möjlighet att utveckla förståelse för sin egen delaktighet i naturens kretslopp och för enkla naturvetenskapliga fenomen.”

Vad gäller arbetet med att utveckla barns grundläggande förståelse för matematiska begrepp framhåller förskolorna i första hand de vardagliga rutinsituationernas betydelse och att pedagogerna ökat sin medvetenhet om att använda olika matematiska begrepp som till exempel mängd, form, läge, vikt och fart. Mindre ofta ges exempel på hur barnens nyfikenhet och lust att utforska matematik och naturvetenskap utmanas. Vi har dock under inspektionerna sett exempel på att personal som har matematik som inriktning i sin högskoleutbildning, eller erhållit fortbildning inom detta område, bidrar till att matematik i högre utsträckning används för att främja barnens problemlösningsförmåga. Ofta lyfter både personal och ledning fram att de själva identifierat arbetet med matematik som ett utvecklingsområde.

I alla förskolor finns i regel någon form av material för bygg- och konstruktionslek. Även detta verksamhetsårs inspektioner visar att materialet i de flesta förskolor behöver kompletteras för att erbjuda barnen större utmaningar. Materialet i sig säkerställer inte att barnens begreppsvärld vidgas men det ger barnen ökade möjligheter att konstruera och experimentera.

I förskolorna finns över lag en gedigen erfarenhet och vana att i vardagliga situationer och i form av återkommande, planerade teman fånga barnens intresse för djur och växter. Barnen uppmärksammas på och följer naturens växlingar och många förskolor besöker regelbundet parker och skogar i närområdet och några förskolor odlar egna grönsaker. Det är vanligt att naturmaterial finns tillgängligt för barnens skapande. Barnen uppmärksammas ofta på sin egen del i naturens kretslopp, bland annat genom sopsortering. Vid några förskolor samlas matrester i speciella kärl. I samarbete med Stockholms stads trafikkontor hämtas matresterna och omvandlas till biogas på en anläggning i Stockholm.

Förskolorna ger barnen vissa möjligheter att laborera, undersöka och experimentera och det finns oftast material för planerade aktiviteter. Mindre ofta ges exempel på hur barnens matematiska funderingar eller frågor om naturvetenskapliga fenomen mer systematiskt tas tillvara när verksamheten planeras och miljön utformas. Material för barnens spontana utforskande och laborerande bör enligt vår mening utökas och på många håll bör det framför allt placeras mer tillgängligt.

S

Barn i behov av särskilt stöd

I förskoleplanen för Stockholms stad föreskrivs att ”barn som behöver mer hjälp och stöd i sin utveckling än andra ska garanteras det och insatserna ska sättas in så tidigt som möjligt. Detta ska ske i dialog med föräldrarna och utformas så, att det på bästa sätt stärker barnet och främjar inkludering i gruppen”.

De förskolor som inspekterats under det gångna verksamhetsåret har i regel en tydlig och ofta dokumenterad arbetsgång för att identifiera och tillgodose barns behov av särskilt stöd och föräldrar görs delaktiga i ett tidigt skede. Personalens förhållningssätt innebär i huvudsak att alla barn ska i möjligaste mån och med stöd och anpassning kunna delta i all verksamhet. Extra resurser, ofta i form av personalförstärkning, kan vid behov tilldelas ett enskilt barn eller en barngrupp. Det finns tillgång till handledning och i regel även möjlighet att konsultera specialpedagog, talpedagog eller psykolog. Handlingsplaner för hur ett enskilt barns behov ska tillgodoses upprättas vid varierande tidpunkter, dock senast i samband med ansökan om extra resurser.

Förskolornas ofta väl förankrade rutiner angående barn i behov av särskilt stöd framstår liksom tidigare år på de flesta förskolor som en styrka för verksamheten. I årets inspektioner har vi dock konstaterat att några enheter behöver utarbeta, förtydliga eller ytterligare förankra sina rutiner för detta på olika nivåer i organisationen. Vi har även rekommenderat några förskolor att se över de underlag som idag används för observationer eller handlingsplaner så att de överensstämmer med läroplanens intentioner och för att undvika att göra bedömningar av barnet.

Normer och värden – arbete mot alla former av kränkande behandling

Detta område har granskats utifrån skollagen och diskrimineringslagen (2008:571) samt Skolverkets allmänna råd och kommentarer för att främja likabehandling och förebygga diskriminering, trakasserier och kränkande behandling, men även i hög grad utifrån läroplanens (Lpfö 98) värdegrund och dess avsnitt Normer och värden och Barns inflytande samt förskoleplan för Stockholms stad.

Nedan angiven styrka och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner även om de inte formulerats på detta sätt i de enskilda rapporterna.

Styrka

- De flesta av de inspekterade förskolorna omsätter på många olika sätt läroplanens intentioner avseende området normer och värden och arbetar aktivt med etiska frågor i den dagliga verksamheten.

Områden att utveckla

- Alla inspekterade förskolor måste anpassa sina planer mot diskriminering och kränkande behandling samt arbetet med dem till aktuell lagstiftning.

S

- Flera av de inspekterade förskolorna bör diskutera och fördjupa de arbetssätt som tillämpas för att motverka traditionella könsroller och könsroller.
- Personalen vid de flesta inspekterade förskolorna bör fördjupa sina kunskaper om vad barns inflytande i förskolan kan innebära.

Förskolans arbetssätt

I läroplanen föreskrivs att förskolan aktivt och medvetet ska påverka och stimulera barnen att utveckla förståelse för vårt samhälles gemensamma demokratiska värderingar och efterhand omfatta dem. Enligt läroplanen läggs i förskolan grunden för att barnen ska förstå vad demokrati är och de behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av den pedagogiska verksamheten.

Vi kan konstatera att de flesta av de inspekterade förskolorna uppfyller läroplanens intentioner avseende området normer och värden. Området har hög prioritet och förskolorna beskriver överlag väl fungerande arbetssätt för att genomföra uppdraget. I jämförelse med föregående verksamhetsår, då de flesta enheterna saknade en enhetsgemensamt formulerad värdegrund, kan vi se en förändring. Den övervägande delen av de under 2010/11 inspekterade förskolorna har formulerat en sådan.

Personalens beskrivningar i samband med våra inspektionsintervjuer ger en bild av en verksamhet där barn och vuxna möter varandra med respekt, där barn får stöd av både kamrater och personal i social och empatisk utveckling och demokrati övas genom ansvarstagande och omröstningar.

Alla kommunala förskolor som inspekterats under verksamhetsåret 2010/11 arbetar enligt åtaganden som syftar till att öka barns inflytande i verksamheten. Åtagandena är formulerade antingen av stadsdelsnämnden och/eller av förskoleenheten/förskolan. Personalgrupper som vi samtalat med har dock i viss mån uttryckt osäkerhet om vad barns inflytande och delaktighet kan innebära och då i synnerhet när det gäller förskolans yngsta barn. Barnen ges oftast möjligheter till visst inflytande genom att personalen skapar en miljö där de kan välja var och med vilket material de vill leka och arbeta. Barnens intressen uppges också på många håll vara vägledande för temaarbeten och/eller val av utflyktsmål. Däremot uppmärksammas sällan barnen på vad deras inflytande och delaktighet leder till och är inte ofta delaktiga i planeringsprocesser. Det pågår dock diskussioner i de flesta av de arbetslag vi varit i kontakt med om hur barn ska kunna ha ett större inflytande över sitt eget lärande och verksamheten i förskolan.

Vi konstaterar att det finns goda ambitioner att utöka barnens delaktighet och inflytande, men bedömer att fortsatta diskussioner och eventuell fortbildning krävs som kan leda till fördjupade kunskaper om hur detta kan genomföras.

Förskolan ska motverka traditionella könsroller och könsroller. Läroplanen fastslår att flickor och pojkar i förskolan ska ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller. Vuxnas bemötande av flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som

ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt.

Under verksamhetsåret 2010/11 har de flesta av de inspekterade förskolorna inte prioriterat detta område. Ett mindre antal av de inspekterade förskolorna arbetar enligt åtaganden om likabehandling och jämställdhet som är formulerade av stadsdelsnämnden och/eller av förskolorna. Endast två förskoleenheter har åtaganden som direkt fokuserar arbetet med att motverka traditionella könsroller och könsroller. Det finns dock, bland annat på grund av tidigare utbildnings- och andra riktade insatser, en allmän medvetenhet om vikten av dessa frågor vilket till en del påverkar förskolornas val av material och aktiviteter. Förskolorna beskriver det betydelsefulla i att personalen eftersträvar att behandla flickor och pojkar likvärdigt och att ge alla barn, oavsett kön, tillgång till samma material.

I enstaka förskolor bedrivs det aktiva arbetet med att motverka traditionella könsroller och könsroller under ledning av pedagogiska ledare och särskilt tillsatta arbetsgrupper. I dessa förskolor sker ofta en systematisk utvärdering av personalens arbete på detta område. Förskolorna kopplar enligt vår bedömning endast undantagsvis samman arbetet med att motverka traditionella könsroller och könsroller med den övergripande värdegrunden. Hur man omsätter en mer genusmedveten pedagogik i praktiken behöver dock enligt vår bedömning diskuteras och fördjupas på de flesta av de inspekterade förskolorna/förskoleenheterna. Slutsatser av diskussionerna bör dokumenteras för att underlätta utvärdering och utveckling på ett systematiskt sätt.

Planer mot diskriminering och kränkande behandling

Den gällande lagstiftningen (14 a kap. skollagen samt diskrimineringslagen) föreskriver bland annat att varje enskild verksamhet årligen ska upprätta en plan mot diskriminering och kränkande behandling.

Förskolechefer och personal känner med några undantag till att lagstiftning finns som gäller från januari 2009. Däremot känner de inte till hela innehållet i denna. Vi har under verksamhetsåret 2010/2011 mött många enheter som söker och använder information via webben, exempelvis barn- och elevombudsmannens webbverktyg, för att upprätta planer mot diskriminering och kränkande behandling enligt gällande lagstiftning. Av de 22 granskade förskolorna/förskoleenheterna hade 20 ett dokument som av samtliga benämns likabehandlingsplan⁹. De har dock inte fullt ut anpassat vare sig arbetet eller planerna till gällande lagstiftning.

Förskoleenheternas planer är oftast allmängiltiga på så sätt att de förskolor som ingår i en enhet inte är synliggjorda var för sig. Kartläggningar av varje förskolas aktuella situation saknas ofta och det framgår i undantagsfall vad respektive förskola i enheten behöver göra för att förebygga och motverka diskriminering och kränkande behandling och för att främja barns lika rättigheter och möjligheter.

⁹ En likabehandlingsplan är i formell mening den plan som ska finnas utifrån diskrimineringslagen. Det ska också finnas en plan mot kränkande behandling enligt skollagen. De två planerna kan dock sammanfogas till en plan, vilket är det i särskild vanligtaste.

Förskolorna behöver, liksom de enheter som inspekterades 2009/2010, även diskutera och formulera hur framförallt barn och emellanåt även personal i större utsträckning kan göras delaktiga i arbetet med planerna och hur planerna kan göras kända för föräldrarna.

Vi tycker oss trots detta se att kunskaperna/insikterna ökar och därmed att en positiv utveckling sker. Några av de inspekterade förskolorna har kopplat samman arbetet med planen med sitt värdegrundsarbete.

Även om planerna nämns i de kommunala förskoleenheternas kvalitetsredovisningar har utvärdering och resultat av tidigare års planer sällan redovisats.

Samverkan med hemmet och skolverksamheter

Detta område har granskats främst utifrån mål och riktlinjer i läroplanen (Lpfö 98) och förskoleplan för Stockholms stad.

Samverkan med hemmet

Förskolan ska enligt läroplanen komplettera hemmet genom att skapa bästa möjliga förutsättningar för att varje barn ska kunna utvecklas rikt och mångsidigt. Förskolans arbete med barnen ska därför ske i ett nära och förtroendefullt samarbete med hemmen. Föräldrarna ska enligt läroplanen ha möjlighet att inom ramen för de nationella målen vara med och påverka verksamheten i förskolan. Att förskolan på ett tydligt sätt kommunicerar mål och innehåll för verksamheten är därför en förutsättning för barnens och föräldrarnas möjligheter till inflytande.

Enligt Stockholms stads förskoleplan ska utvecklingssamtal genomföras regelbundet och baseras på den dokumentation och utvärdering av verksamheten som förskolan gör. Samtalet ska beskriva på vilket sätt förskolans arbete bidrar till barnets utveckling och trivsel och lärande.

Föräldrantervjuer är en del av inspektionen, vilket innebär att vi utifrån målen i läroplanen även tar del av några föräldrars erfarenheter av hur samverkan och information fungerar.

I våra inspektionsrapporter har vi under rubriken föredömligt i våra rapporter angett när vi funnit företeelser som vi bedömt har så god kvalitet att de kan tjäna som föredömen för andra verksamheter. Enheten Gamlebyplan, Rinkeby-Kista, har bedömts arbeta föredömligt när det gäller samverkan med föräldrar.

Föredömligt

- Enheten skapar mycket goda förutsättningar för föräldrarna till samverkan, inflytande av den pedagogiska verksamheten samt delaktighet i det egna barnets förskolevistelse. Detta sker genom ett gott bemötande, bra information om såväl verksamheten som det enskilda barnet samt med hänsyn till olika familjers behov.

S

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner även om de inte formulerats på detta sätt i de enskilda rapporterna.

Styrkor

- Förskolornas övervägande goda information om det vardagliga arbetet och om de enskilda barnen ger tillsammans med varierade samverkansformer föräldrarna goda möjligheter till delaktighet.

Utvecklingsområden

- Förskolorna behöver utveckla sin information om verksamhetens övergripande mål och i förekommande fall om förändringar av organisation och personal.
- Samverkan med föräldrarna bör på de flesta förskolorna fördjupas bland annat genom att syftet med de olika samverkansformerna förtydligas och genom att föräldrars synpunkter tas tillvara på ett mer systematiskt sätt i kvalitetsarbetet.

Det gångna verksamhetsårets inspektioner har i likhet med tidigare årsrapporter visat att personal och ledning är angelägna om att uppnå en bra samverkan med föräldrarna samtidigt som vi ofta möter en ambition att ytterligare fördjupa denna. Förskolorna bjuder in till olika former av möten och samkväm vilka enligt våra intervjuer med föräldrarna oftast är uppskattade. Det är vanligt att förskolorna bjuder in till så kallade föräldraråd eller förskoleråd, för att fördjupa samverkan. Även detta upplever de föräldrar vi mött under våra inspektioner som positivt men ofta efterfrågas förtydligande av syftet med dessa möten.

Vår bedömning är att förskolorna allmänt lever upp till läroplanens intentioner vad gäller samverkan med hemmen och samverkansformerna med föräldrarna uppfattas av oss i huvudsak som varierade och välfungerande. De förskolor som uppnår bäst samverkan med hemmen är de som lyckas anpassa samverkansformerna till den aktuella föräldragruppens behov och önskemål. Inspektionen visar att de flesta föräldrarna uppskattar personalens bemötande. Vi kan se att detta till stor del beror på ett aktivt arbete med att bemöta barn och föräldrar på ett välkomnande och flexibelt sätt och ta deras synpunkter på allvar även om föräldrar ibland påpekar att detta till viss del är beroende av vilken personal de möter. När det uppstår oro bland föräldrarna hänger det enligt vår erfarenhet ofta samman med hur informationen delges föräldrarna vid exempelvis personalomsättning eller andra förändringar som påverkar verksamheten.

Den så kallade föräldraaktiva inskolningen som innebär att föräldrarna deltar i verksamheten flera hela dagar med sitt barn är den inskolningsform vi oftast har mött under året. Både föräldrar och personal är positiva till denna inskolningsform främst beroende på att föräldrarna redan från början får en god insyn i förskolornas verksamhet och att den används flexibelt utifrån barns och föräldrars behov. Vi har dock inte fått ta del av någon utvärdering av skillnaderna mot tidigare sätt att ta emot nya barn och familjer.

Under årets inspektioner har vi fått några beskrivningar av hur ett otillräckligt antal platser i förhållande till antal barn som önskar plats påverkat möjligheterna för familjerna att välja förskola. Detta har i dessa fall även påverkat förskolornas möjligheter att förbereda mottagandet av familjerna på bästa sätt, något som i ett inledningsskede kan påverka samverkan mellan hem och förskola negativt. Förskoleundersökning 2011¹⁰ visar emellertid att fler familjer än föregående verksamhetsår anser att de fått möjlighet att välja förskola, vilket vi ser som en positiv utveckling. Detta kan möjligen förklaras dels av en utökad utbyggnad av stadens förskolor, både kommunala och enskilt drivna, dels att systemet för val av förskola via webben nu fungerar bättre än tidigare.

Information till föräldrarna ges främst i den dagliga kontakten, vilket även är det viktigaste sättet enligt både personal och föräldrar. De flesta förskolor synliggör också den dagliga verksamheten på ett bra sätt genom dokumentation. Vikten av att föräldrarna får förståelse för verksamhetens mål understryks i stadens förskoleplan och, som framhålls i läroplanen, är det en förutsättning för att föräldrarna på ett meningsfullt sätt ska kunna delta i utvärdering av verksamheten är det viktigt att fortsätta utveckla detta arbete. Eftersom föräldrar sällan vet vad de kan förvänta sig av förskolan är det förskolornas ansvar att informera om detta.

Vi har under årets inspektioner fått beskrivet för oss att personalen på många förskolor anstränger sig att på olika sätt informera föräldrarna om verksamhetens mål och arbetssätt. Det är därför glädjande att det framgår av förskoleundersökning 2011 att andelen föräldrar som anger att de får information om förskolans mål och arbetssätt ökat med sex procent jämfört med föregående års undersökning. Enligt vår mening hänger förskolornas förmåga att presentera övergripande mål och arbetssätt samman med de diskussioner som förts om läroplanens grundläggande begrepp och hur utvecklad den pedagogiska dokumentationen är, detta beskrivs ytterligare under området *Kunskap, utveckling och lärande*.

Information via informationsteknik är fortfarande ett utvecklingsområde för förskolorna. Allt fler förskolor informerar via hemsidor och e-post. Många föräldrar vi möter önskar att detta utvecklas samtidigt som förskolorna har en stor utmaning i att möta föräldrars olika förutsättningar och önskemål, något som blir särskilt tydligt på detta område.

Utvecklingssamtal erbjuds alltid även om det sker med olika frekvens. Alla enheter vi mött lever dock redan upp till den nya skollagens krav på att minst ett samtal ska genomföras per år. De föräldrar som inspektionen mött under det gångna verksamhetsåret har varit övervägande nöjda med samtalen som de upplever fördjupar informationen om deras barn. Vi kan dock konstatera att personalomsättning kan påverka kontinuiteten och därmed hur föräldrarna

¹⁰ Stockholms stad genomför årligen en enkätundersökning bland föräldrar till barn inskrivna i stadens förskolor. Syftet är att dels utveckla den pedagogiska kvaliteten i varje enskild enhet och dels underlätta val av förskola för föräldrar i staden. Samtliga förskolor i staden, oavsett huvudman, ingår i undersökningen.

S

upplever samtalens kvalitet, särskilt om dokumentation saknas. I de fall förskolorna väljer att upprätta en individuell utvecklingsplan behöver syftet med detta ofta kommuniceras tydligare till föräldrarna.

Däremot varierar underlagen för samtalen och flera förskolor uppger att de inlett ett arbete med att utveckla underlagen och därmed innehållet i samtalen. Detta är enligt vår mening nödvändigt för att kunna leva upp till den nya skollagens och reviderade läroplanens krav att följa varje barns utveckling och lärande. Även detta verksamhetsår har vi i enstaka fall bedömt och påpekat att samtalen är till för att visa på vilket sätt förskolan bidragit till barnets trivsel, utveckling och lärande, och inte ska handla om bedömningar av barnet.

Vi har fått många exempel på att synpunkterna tas på allvar och leder till förändringar. Resultaten i föräldraundersökningen diskuteras i allmänhet på förskolorna, däremot tillvaratas föräldrars synpunkter sällan på ett systematiskt sätt i kvalitetsarbetet.

Samverkan med skolverksamheter

Läroplanen fastställer att förskolan ska sträva efter att nå ett förtroendefullt samarbete med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv. Vid övergången till nya verksamheter ska enligt läroplanen särskild uppmärksamhet ägnas de barn som behöver särskilt stöd.

Av Stockholms stads förskoleplan framgår att alla barn och föräldrar har rätt till en väl organiserad övergång mellan förskolan och grundskolan och att alla föräldrar har rätt att delta vid överlämnandesamtal mellan förskola och skola.

Liknande formuleringar finns i grundskolans läroplan och samverkan om barnens övergång från förskolans till skolans verksamheter kräver medverkan av både överlämnande och mottagande verksamhet.

Nedan angivna styrkor och utvecklingsområden är de som varit mest framträdande under det gångna verksamhetsårets inspektioner även om de inte alltid lyfts fram i rapporternas sammanfattningar.

Styrkor

- Flertalet förskolor/förskoleenheter har rutiner för barnens övergång till näraliggande skolverksamheter.
- Barn som behöver särskilt stöd får i de allra flesta fall ett väl förberett överlämnande.
- Flertalet förskolor/förskoleenheter har rutiner för att ge barnen en bra avslutning av sin förskoletid.

Utvecklingsområden

- Förskolorna och skolornas verksamheter behöver fördjupa sin samverkan kring det pedagogiska innehållet. Detta för att bättre kunna främja barnens utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv.

S

- Rutiner för barnens övergång till skolans verksamheter bör utvecklas så att man tar fram arbetssätt som inbegriper alla barn och alla former av anordnare.
- Alla föräldrar ska uppmuntras att delta vid överlämnandesamtal mellan förskola och skola och överlämnandet bör innefatta en dokumentation av förskolans pedagogiska arbete under barnets förskoletid.

Det gångna verksamhetsårets inspektioner har visat att förskolorna har ambitioner att ge barnen en bra övergång till skolans verksamheter och ofta har rutiner för att ge barnen en bra avslutning av sin förskoletid. De föräldrar vi möter är för det mesta nöjda med hur övergången fungerar.

Det finns rutiner som fungerar för de flesta barns övergång när det gäller övergång till de mest närliggande skolorna som i de inspekterade förskolorna/förskoleenheterna i huvudsak är kommunala. Rutinerna omfattar besök och överlämnandesamtal men även dessa kan enligt förskolorna vara beroende av skolans mottagande lärare. Däremot finns det sällan motsvarande rutiner när barnen går till andra skolor än de närliggande. I de fall stadsdelarna i samarbete med aktuella skolor upprättat planer för övergången från förskolan till skolans verksamheter är detta ett stöd i arbetet. Vissa av dessa planer är dock utformade under en tid då de kommunala skolorna var organiserade i stadsdelar vilket medför att de med nuvarande organisation inte upprätthålls fullt ut.

Det stora antalet mottagande skolor och svårigheter att i god tid före inskolningsperiodens start veta vilken skola barnet ska börja i upplevs, ur samverkansperspektivet, som försvårande av många förskoleenheter. Detta har konstaterats i tidigare årsrapporter och vi uppmanar också ofta förskolorna att fortsätta arbetet med att utarbeta strategier för övergången till skolans verksamheter. Vi har dock fått flera positiva beskrivningar av samverkan vid övergång till skolans verksamheter detta verksamhetsår.

Förskolorna erbjuder sig nästan alltid att verka för att överlämnandesamtal genomförs. Det innebär dock sällan att samtalet i praktiken sker i en form där föräldrar, förskolepersonal och personal från skolans verksamheter deltar, vilket skulle kunna överbrygga verksamheternas olika krav på sekretess. I de fall föräldrarna väljer andra skolor än den eller de som förskolan mest frekvent samverkar med erbjuder sig förskolan oftast att delta vid överlämnandesamtal. I många fall väljer dock föräldrar att avstå från denna möjlighet. Vår uppmaning är ofta att förskolan bör vara än mer aktiv för att få till stånd överlämnandesamtal där förskola, föräldrar och skolpersonal kommer till stånd.

Förskoleplanen föreskriver också att överlämnandesamtalet ska innefatta en dokumentation av förskolans pedagogiska arbete under barnets förskoletid. Även detta förekommer mycket sällan och i de fall förskolan har en dokumentation blir det oftast upp till föräldrarna att förmedla denna till skolans verksamheter. I vissa fall har vi behövt påpeka att innehållet i den dokumentation som överlämnas till skolans verksamheter inte ska innehålla bedömningar av barnens förmåga.

S

Samverkan i läroplanens mening, i syfte att stödja barnens allsidiga utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv, är sällsynt. De flesta av de inspekterade förskolorna har inget sådant utbyte med skolans verksamheter. Då det finns ett mer fördjupat utbyte finns skolan inom samma enhet eller i nära anslutning till förskolan. I enstaka stadsdelar finns ett organiserat samarbete för att diskutera övergripande pedagogiska frågor. Flera förskolor beskriver ambitioner om samverkan för att uppnå en bättre övergång för barnen. De upplever dock sällan att de får respons från den mottagande skolan. Vi uppmanar ofta förskolorna att fortsätta verka för en för barnen bra övergång och även att kritiskt granska sig själva i hur de kan dokumentera och presentera sin verksamhet för att åstadkomma detta.

Vad gäller de barn som haft särskilt stöd i förskolan, eller förväntas behöva extra omsorgsfull planering inför starten i förskoleklass och fritidshem, finns dock enligt vår erfarenhet oftast en väl fungerande planering för övergången med olika samtal i vilka även föräldrarna deltar. Vi anser dock att det är oroväckande att vi även detta år fått ta del av exempel där barn som behövt, eller enligt en förskola kan komma att behöva, extra stöd inte får en väl förberedd övergång till skolans verksamheter. Detta är ett prioriterat område såväl i förskolans som i grundskolans läroplan och bör därför, oavsett omständigheter, ordnas på ett tillfredställande sätt.

AVSLUTANDE DISKUSSION

I stadens vision om en förskola i världsklass står lek, lärande, trygghet och respekt för det enskilda barnet i centrum. Visionen inbegriper också att verksamheten är av likvärdig och hög kvalitet varhelst i staden den bedrivs och oavsett huvudman.

Våra inspektioner verksamhetsåret 2010/11 bekräftar i flera avseenden den samlade bild som ges i flera föregående årsrapporter, i den sammanfattande kvalitetsredovisningen för de kommunala förskolorna i Stockholm 2009/10 samt i stadens förskoleundersökningar; Stockholms förskolor erbjuder allmänt en god pedagogisk verksamhet där barnen ges många möjligheter till lek och lärande i en trygg och välordnad miljö. Förskolornas värdegrundsarbete fungerar väl och föräldrarna har ett stort förtroende för förskolans verksamhet.

Vi har också konstaterat att förskolorna överlag har en uttalad ambition och ett engagemang för att utveckla och förbättra verksamheten och vi vill lyfta fram det stora intresse vi under årets inspektioner mött hos både personal och ledning för att diskutera den reviderade läroplanen och för att hitta former för det systematiska kvalitetsarbetet. Detta stämmer även väl överens med de prioriterade utvecklingsområden som lyfts fram i stadens sammanfattade kvalitetsredovisning 2009/2010 avseende kommunala förskolorna. Där anger tio stadsdelförvaltningar att implementeringen av den reviderade läroplanen och den nya skollagen bör prioriteras. I sju förvaltningar anges även det systematiska kvalitetsarbetet vara ett viktigt utvecklingsområde.

Även detta verksamhetsårs inspektioner visar dock att det finns stora kvalitativa skillnader såväl mellan olika förskolor som inom samma förskoleenhet eller förskola. Vi har också under det gångna verksamhetsårets inspektioner rekommenderat nästan samtliga förskolor och förskoleenheter två omfattande och i inspektionsrapporterna ofta snartklit formulerade utvecklingsområden. Det ena gäller personalens förankring i läroplanens syn på kunskap och barns läroprocesser. De stora skillnaderna som vi under verksamhetsårets inspektioner konstaterat beträffande bland annat utformning av förskolornas fysiska miljö, temainriktat arbetssätt, barns inflytande och arbetet med att främja barns flerspråkiga utveckling visar enligt vår mening att det i ett flertal fall saknas en gemensam förståelse och tolkning av läroplanen.

Det andra området gäller det systematiska kvalitetsarbetet. Vi har exempelvis bedömt att de flesta förskoleenheter/förskolor bör formulera tydligare mål och kriterier för att underlätta uppföljning och utvärdering av verksamheten.

Precis som under dessa tidigare år har vi i flera fall under det gångna verksamhetsåret bedömt att ett antal förskolor/förskoleenheter bör förtydliga ansvarsfördelningen av den pedagogiska styrningen och ledningen. Särskilt angeläget ser vi att få till stånd en tydlig ansvarsfördelning eftersom både förskolechefers och förskollärares ansvar regleras i den skollag och i den reviderade läroplan som tillämpas från den 1 juli 2011. Andelen anställda med förskollärarytbildning eller sådan utbildning som bedömts motsvara denna, varierar kraftigt mellan de förskolor som inspekterats.

Utmaningar

I ett övergripande perspektiv för staden är likvärdig och hög kvalitet i all verksamhet av vital betydelse. Naturligtvis har förskoleenheterna/förskolorna olika utvecklingsbehov och står därför inför olika utmaningar. Vi har därför i våra inspektionsrapporter angett specifika styrkor, svagheter och utvecklingsområden för varje verksamhet.

För att komma till rätta med den bristande likvärdighet i kvaliteten som vi uppmärksammat vill vi dock understryka vikten av att förskoleenheterna/förskolorna tar sig an de under verksamhetsårets och tidigare års inspektioners två mest frekventa utvecklingsområden.

För att omsätta läroplanen måste ledning och personal ha kunskap om läroplanens innehåll och förståelse för dess olika begrepp och bakomliggande intentioner. Kunskap behövs även om hur barn lär och om barns sätt att tänka och resonera om det innehåll som de ska utveckla förståelse av.

Läroplanens mål att sträva mot anger en önskad kvalitetsutveckling i verksamheten. Ett systematiskt kvalitetsarbete syftar till att kontinuerligt identifiera vilka förutsättningar som är nödvändiga för arbetet mot dessa mål, att utveckla arbetsprocesser, att bedöma måluppfyllelse samt att vidta lämpliga åtgärder för ökad måluppfyllelse. För att systematiskt kunna formulera utvecklingsmål för verksamheten vilka kontinuerligt följs upp och utvärderas samt involverar barn och föräldrar, krävs kunskap och erfarenhet av sådana processer.

Vi ser dessa två ovanstående områden som särskilt angelägna eftersom förskolan i en ny skollag bildar en egen skolform och både skollagen och den reviderade läroplanen kraftfullt uttrycker förskolans pedagogiska uppdrag och utvecklingsbehov. Lagstiftningen reglerar också förskolechefens övergripande ansvar och förskollärares pedagogiska ansvar för att stärka kvaliteten. Med ny lagstiftning införs också för förskolans del nya begrepp som undervisning och utbildning, begrepp som självfallet måste förstås. Bland annat undervisningsbegreppet har också betydelse för skollagens reglering av att undervisning ska ske under ledning av förskollärare. Förskollärare ges också i både skollagen och läroplanen ett särskilt ansvar för kvalitetsarbetet i en förskola.

Vi har i våra rapporter påtalat att såväl de kommunalt drivna som de fristående förskolorna har en förhållandevis låg andel förskollärare och det finns avdelningar som helt saknar förskollärare. Vi har av många stadsdelar och även fristående förskolor förstått att detta beror på svårigheter att rekrytera förskollärare och ser det som troligt att stadens genomsnittligt låga andel förskollärare kan påverka både behovet av pedagogisk ledning och fortbildning framöver. Eftersom många förskolechefer och förskollärare genomfört sin förskollärarytutbildning vid tidpunkter då andra krav och förutsättningar gällde för verksamheten finns all anledning för verksamhetsansvariga på olika nivåer för såväl de kommunalt drivna som de fristående förskolorna att ta ställning till både hur andelen förskollärare kan öka och hur kompetensutveckling ska utformas och bedrivas för att säkerställa att den nu gällande skollagen och läroplanen efterlevs.

2

S

INSPEKTERADE FÖRSKOLOR

Inspekterade förskolor aug 2010 – juni 2011

Stadsdelsförvaltning	Kommunal enhet	Avdelningar/grupper	Antal (årsarb.) förskollärare	Antal barn
Bromma	Abrahamsbergs förskolor	12	9,87	221
Bromma	Mariehäll-Beckomberga förskoleenhet	13	15,16	225
Bromma	Åkeslunds förskolor	14	14,28	226
Bromma	Ålstens förskoleenhet	14	13,28	251
Enskede-Årsta-Vantör	Förskoleenheten Högdalens förskolor	18	22,15	292
Enskede-Årsta-Vantör	Förskoleenheten Årsta 3	17	17,50	253
Enskede-Årsta-Vantör	Förskoleenheten Östberga förskolor	13	12,50	195
Norrmalm	Johannes förskolor	10	23,25	212
Norrmalm	Mitt i City förskolor	11	29,00	262
Norrmalm	Sabbatsbergs förskolor	17	26,29	254
Rinkeby-Kista	Förskoleenheten Akalla förskolor	12	26,00	320
Rinkeby-Kista	Gamlebyplans förskoleenhet	18	27,30	258
Rinkeby-Kista	Husbygårdsenhetens förskolor	12	18,50	209
Älvsjö	Förskoleenheten Herrängen/Långbro	10	9,25	178
Älvsjö	Sjöängens förskolor	11	19,23	191
Älvsjö	Solberga förskolor	9	8,15	147
Antal barn i kommunala förskolor				3 694
Enskilt drivna förskolor	Förskola/enhet			
	Lilla Ellen Key	5	5,23	35
	Martingården	10	9,00	79
Qualitetspoolen	Qualitetsförskolan Kometen	1	0,60	10
Qualitetspoolen	Qualitetsförskolan Satelliten	2	1,00	22
Qualitetspoolen	Qualitetsförskolan Stora Essingens Montessori	2	1,60	24
Umma förskolor AB	Förskolor i Rinkeby och Tensta	14	7,80	217
Antal barn i enskilt drivna förskolor				387
Totalt antal barn				4 081